

TRAFIKKLYSET

SEKSUALITET HOS BARN OG UNGDOM

En guide for voksne til å
IDENTIFISERE, VURDERE og gi **RESPONS**
på seksualitet som fremmer bekymring

SEKSUELL ATFERD HOS BARN OG UNGDOM

Barn er avhengige av trygge voksne som kan støtte utviklingen av en sunn seksuell helse. De trenger voksne som kan regulere, korrigere og samtidig glede seg over barnets utforskning.

Seksualitet er en integrert del av et menneskes personlighet og utvikles gjennom hele livet, fra fødsel til død. En persons seksualitet påvirkes av erfaring samt sosiale, følelsesmessige, fysiske, psykiske, kulturelle, økonomiske og politiske faktorer. Det er naturlig, uavhengig av alder, å uttrykke sin seksualitet gjennom sin atferd.

Seksualiteten kan uttrykkes på mange ulike måter. Den uttrykkes ved språk, berøring, utforskning av egen eller en annens kropp, seksuell aktivitet, lek eller samspill.

Alle har rett til å kunne uttrykke sin seksualitet. Noen barn og ungdom viser seksuell atferd som øker deres sårbarhet eller skader andre, da er det, av omsorgsmessige hensyn, de voksnes plikt til å reagere samt sørge for hjelp og nødvendig beskyttelse.

Noen ungdom er ekstra sårbare. For eksempel unge som har en funksjonshemming, har vært utsatt for overgrep, eller som har en forstyrret utvikling eller sosialisering. De står i ekstra fare for å bli utsatt for, eller selv å utvikle, uakseptabel seksuell atferd. Voksne som har ansvar for disse barna/ungdommene har en plikt til innhente relevant informasjon og støtte. Ved å følge trinn 1, 2 og 3 kan voksne lære å identifisere, vurdere og reagere på seksuell atferd hos barn og ungdom.

1. IDENTIFISERE Hvordan er atferden? Grønn, gul eller rød?

Tabellen på neste side viser konkrete eksempler på rød, gul og grønn atferd hos ulike aldersgrupper. Dette er kun eksempler, og må vurderes ut fra konteksten.

Benytt trafikkløset til å identifisere atferdens karakter og følg trinn 2 og 3 for å vurdere og reagere. All grønn, gul og rød atferd krever like mye oppmerksomhet og støtte.

GRØNN

Seksualitet som er vanlig og betegnes som sunn – spontan, nysgjerrig, lystig, lett distraherbar, eksperimenterende og som samsvarer med alder, størrelse og modenhet.

LEGG TIL RETTE FOR Å GI BARNET/UNGDOMMEN POSITIVE TILBAKEMELDINGER OG INFORMASJON.

GUL

Seksualitet som er bekymringsfull med tanke på intensitet og hyppighet eller manglende samsvar med aldersmessig og utviklingsmessig modenhet.

SIGNALISERER VIKTIGHET AV Å FØLGE MED FOR Å SAMLE NØDVENDIG INFORMASJON, SLIK AT RETT TILTAK BLIR IGANGSATT.

RØD

Seksualitet som er krenkende eller skadelig. Det vil si atferd som er overdreven, utsvevende, hemmelighetsfull, grenseoverskridende, tvangsmessig eller regredierende.

INDIKERER BEHOV FOR UMIDDELBAR INTERVENSJON OG HANDLING.

GRØNN

Seksualitet som er spontan, nysgjerrig, lystbetont, gjensidig og lett distraherbar.

Lek eller aktivitet med barn som er likeverdige med tanke på alder, størrelse og modning.

Atferd reflekterer interessert utforskning, balansert med nysgjerrighet på andre aspekter ved livet.

Gi mulighet for å gi barnet/ungdommen positiv tilbakemelding og informasjon.

FØDSEL TIL 5 ÅR

- suger på tommelen, stryker på kroppen og berører kjønnsorganer
- ønsker å berøre kjønnsorgan på andre barn
- spør om eller vil ta på bryst, rumpe eller kjønnsorgan til voksne familiemedlemmer, for eksempel når bader/dusjer
- leker «doktorleker», «vis meg din så viser jeg min»
- nyter å gå naken
- interessert i kroppen og hvordan den fungerer

9 TIL 12 ÅR

- benytter seksualisert språk
- har gutte-/jentevenner
- ekshibisjonisme, for eksempel liker å vise fram deler av kroppen sammen med jevnaldrende, mooning (vise rumpa)
- økt behov for / ønske om privatliv
- kyssing med jevnaldrende der dette er gjensidig og avtalt
- benytter internett til chatting

5 TIL 9 ÅR

- onanerer for å slappe av
- økt interesse for voksen seksualitet, for eksempel spør om babyer, ulikheter ved kjønn etc.
- økt interesse for andre barns kjønnsorgan, kan for eksempel leke gjensidige leker der de ser/berører hverandres kjønnsorgan
- forteller historier eller stiller spørsmål der banneord, bæsje/tiss, eller navn på kjønnsorgan benyttes
- økt behov for privat sone rundt egen kropp

13 TIL 18 ÅR

- kommunikasjon med jevnaldrende om sex/seksualitet
- fleiper om / vitser om sex på en måte som er innefor den kulturelle normen
- interessert i erotikk
- benytter internett til chatting
- onanerer alene
- interessert i / del i en til en forhold (med eller uten seksuell aktivitet)
- seksuell aktivitet inklusive kosing, kyssing, holde hender, berøring, gjensidig onanering
- samtykker til oral sex og/eller samleie med en partner på samme alder og modenhet (alder og modenhet i forhold til mulighet for samtykke må tas med i vurderingen)

GUL

Bekymringsfull seksualitet med tanke på intensitet og hyppighet eller manglende samsvar med aldersmessig og utviklingsmessig modenhet.

Bekymringsfull enten på grunn av type eller målbevissthet i atferd.

Bekymringsfull på grunn av hyppighet eller varighet av atferd.

Atferd som er «uvanlig» eller annerledes spesifikt for dette barnet/barna.

Behov for observasjon og samle informasjon for å sikre rett handling fra voksne.

FØDSEL TIL 5 ÅR

- opptatt av voksen seksuell atferd
- dra ned bukse / opp skjørt på andre barn mot deres vilje
- benytter avansert voksent språk i kommunikasjon med seksuelt innhold
- opptatt av å berøre andres kjønnsorgan (foretrekkes framfor annen lek med andre barn)
- kikking
- følger etter andre på do for å se på dem eller berøre dem

9 TIL 12 ÅR

- endring i atferd; for eksempel plutselig provoserende endring i klesstil, blander med gamle og nye venner
- mobbing/plaging som inkluderer seksuelt aggressivt innhold
- veslevoksen, inkludert kunnskap og omtale av seksuell aktivitet som ikke stemmer med alder
- deler privat, gjenkjennende informasjon med ukjente på internett
- opphengt i online chatting
- intens redsel for å være gravid / ha seksuelt overførbare infeksjoner (soi)

5 TIL 9 ÅR

- stiller hyppige gjentatte spørsmål om sex til tross for at det blir gitt svar
- skriver lapper med seksuelt truende innhold
- deltar i gjensidig onanering
- bruker voksent språk når prater om seksualitet, for eksempel «synes du jeg er sexy?» eller «se på dukkene mine, de knuller»

13 TIL 18 ÅR

- opphengt i sex og tanker om seksualitet på en måte som forstyrrer daglig fungering
- opphengt i pornografi
- deler privat, gjenkjennende informasjon med ukjente på internett
- opphengt i online chatting
- oppgir falsk kjønn, alder, seksuelle detaljer online i chatterom for voksne
- arrangerer møte med en person kun kjent fra internett
- seksuelt aggressivt fokus i språk og væremåte
- invaderer andres personlige grenser
- en episode med kikking, blotting, berøring av jevnaldrende uten samtykke, dra ned bukse / løfte opp skjørt, mooning og vulgære bevegelser
- utrygg seksuell atferd, inkludert usikker sex, seksuell aktivitet i ruspåvirket tilstand, mange partnere og hyppig bytte av partner
- oral sex og/eller samleie (alder og modenhet må tas i betraktning)

RØD

Krenkende eller skadelig seksualitet som er overdreven, hemmelighetsfull, grenseoverskridende, tvangspreget, regredierende eller truende.

Signifikant forskjell i alder, modning og/eller styrke mellom de involverte.

Bekymringsfullt på grunn av atferdens natur og måten den uttrykkes på.

Indikerer behov for umiddelbar reaksjon og handling fra voksne.

FØDSEL TIL 5 ÅR

- etterligner forspill eller seksuell atferd i lek
- intens onanering
- målbevisst berøring av andre barns kjønnsorganer
- målbevisste forsøk på berøring av voksnes kjønnsorgan
- seksuell atferd mellom barn som innbefatter penetrering med objekter
- tvinger andre barn til å inngå i seksuell lek

9 TIL 12 ÅR

- målbevisst onanering, spesielt foran andre
- seksuell aktivitet for eksempel oral sex eller samleie
- arrangere møte med en person kun kjent fra internett
- sende nakenbilder eller seksuelt provoserende materiale elektronisk
- utnytting av andre, inkludert jevnaldrende, yngre eller mindre modne barn i seksuell lek
- påvist seksuelt overførbare infeksjoner (SOI)
- bryter barns/voksnes private grenser/soner

5 TIL 9 ÅR

- målbevisst onanering, spesielt foran andre
- seksuell atferd som berører barn som er vesentlig yngre eller mindre modne
- sniker seg inn på rom til yngre sovende barn og starter seksuell lek
- etterligner seksuell aktivitet som er avansert for alderen, for eksempel oral sex
- tema sex er gjennomgående i kommunikasjon, lek, tegning etc
- truer andre barn til å holde sex-lek hemmelig

13 TIL 18 ÅR

- tvangsmessig eller offentlig onanering
- fornedre/blamere seg selv eller andre seksuelt via trusler, telefon, mail, berøring
- lokke/tvinge andre til å vise kjønnsorganer
- opptatt av seksuelt voldelig pornografi
- samtale med spesifikt seksuelt innhold med yngre barn
- seksuell trakassering, tvungen seksuell kontakt
- seksuell kontakt med personer med vesentlig forskjell i alder eller modning
- sende nakenbilder eller seksuelt provoserende materiale elektronisk
- bli med i online datingservice for voksne
- seksuell omgang med dyr
- påføre seg selv / andre genital skade
- Tilbyr seksuelle tjenester mot goder

2. VURDERE Hva sier atferden?

All atferd er kommunikasjon.
Når barn og ungdom mangler språk, erfaring eller evne til å søke hjelp, må voksne observere deres atferd for å fange opp behov for hjelp og støtte.

Når seksuell atferd er vurdert som uakseptabel eller krenkende, må voksne se etter hvorfor atferden utvises.

S1. Hva er det ved atferden som bekymrer?

S2. Hva kan bekymringen indikere?

- mangelfull kunnskap om seksualitet
- fravær av privat rom
- kjedsomhet
- ensomhet
- konflikt med familie/omsorgsperson
- fravær av samkjørt grensesetting
- manglende regler
- vansker med tilknytning
- behov for informasjon eller støtte fra familie / omsorgsperson

- behov for informasjon / veiledning / økt kompetanse hos personale
- reaksjon på seksuelt traume
- følelsesmessig, fysisk eller seksuelt misbruk eller omsorgssvikt
- kommunikasjonsvansker
- depresjon
- seksuell opphisselse
- nysgjerrighet
- behov for tilsyn / trygghet
- engstelse/forvirring
- ønske om oppmerksomhet
- ønske om forhold
- usikkerhet omkring identitet/kjønn
- behov for medisinsk oppfølging
- behov for fysisk aktivitet
- opplevelse av sorg og tap
- vansker med regulering av følelser
- annet: _____

Forståelse av barnet/ungdommen og de utfordringer som ligger til grunn for atferden, er forutsetning for (planlegging av) hensiktsmessige tiltak.

3. RESPONS

Hva kan gjøres for å ivareta barnets/ungdommens behov?

All atferd har en funksjon.
Når voksne forstår hvorfor atferden forekommer, kan de møte barnets/ungdommens behov på en mer hensiktsmessig måte.

Atferd reflekterer oftest et spekter av behov. Flere tiltak kan være nødvendige, direkte overfor barnet men også til nære voksne. Nettverket kan ha behov for støtte og veiledning. Dette er det viktig å ta hensyn til.

Tiltak for å møte behovene kan innebære:

- sexologisk rådgivning
- seksualundervisning
- traumebevisst omsorg
- meningsfulle konsekvenser på uakseptabel atferd
- positiv forsterkning av ønsket atferd
- samkjøring av respons fra voksne på ulike arenaer
- meningsfulle oppgaver, ex. arbeid, aktiviteter
- liste over akseptable aktiviteter for å endre atferd
- diskutere og skriftliggjøre hvordan atferd skal møtes (alle voksne i nettverket)
- skriftliggjøre hva man ønsker å oppnå med arbeidet
- opplæring og støtte til ansatte
- retningslinjer for personale og omsorgspersoner i arbeid med atferdsendring på en forutsigbar og konsekvent måte
- redusere kontakt uten tilsyn med sårbare personer, gi en tydelig forklaring på hvorfor dette gjøres

- bytt omsorgsbasis dersom det avdekkes overgrep på person(er) i basen/hjemmet
- tilbud om relevant terapi
- psykiatrisk vurdering / risikovurdering
- overgrepsspesifikk behandling
- sjekk for infeksjon og/eller hudirritasjon
- vurdere mulighet for bivirkninger av medisiner
- observere atferd
- evaluere og revurdere tiltak
- formulere tydelige regler, om mulig lage oversikt på tavle etc.
- sosiale aktiviteter
- hobbyer, f.eks. maling/trening/interessegrupper
- opprettholde kontakt med / forbindelse til familie og venner
- kommunikasjons hjelpemidler
- undervise og være rollemodell i forhold til hva som er privat (benytt naturlige situasjoner)
- gjøre glidekrem og/eller kondomer tilgjengelig
- henvise til andre instanser
- annet: _____

HVA MENER DU?

Grønn, gul eller rød?

Benytt trafikklyset til å klassifisere disse situasjonene:

1. Ola (8 år) onanerer mesteparten av dagen på skolen. Når han onanerer, viser han penis til de andre elevene i klassen.
2. Even (13 år) tilbringer mye tid alene på rommet sitt med lukket dør. Når moren banker på, sier han at hun skal gå vekk. I det siste har han lagt sengetøy og pysjamas til vask hver morgen.
3. Kari (12 år) vil ofte sitte på fanget til morens mannlige venner. Når hun gjør det, snakker hun om kroppene deres og sier at det er greit om de kysser henne.
4. Mona (15 år) har den siste måneden chattet med personer på internett. Denne fredagen skal hun møte Arne, en hun har hatt kontakt med den siste uken. Hun gleder seg til møtet, og håper hun kan ha på seg den nye buksa.
5. Lisbeth (4 år) og Pia (4 år) er i lekehytta. Begge har tatt av seg buksene. De studerer og berører hverandres kjønnsorganer.
6. Tove (7 år) forteller læreren at hun har sett Tom (13 år) ta på bestevenninnen Siv sin tiss.

Hvilke tiltak bør de voksne sette i verk?

All grønn, gul og rød atferd krever en form for oppmerksomhet og respons. Det er graden av respons som vil variere. Ved atferd klassifisert med grønt lys, kan muligheten være å gi positive tilbakemeldinger og informasjon som støtter en sunn seksualitet. Gul og rødt lys kan indikere behov for videre observasjon, dokumentasjon, undervisning, rapportering, økt tilsyn, terapi og/eller juridisk respons.

Hvor alvorlig er atferden?

Når seksuell atferd vekker bekymring eller innebærer trussel for andre, er atferden alvorlig. Det kan være enklere å forstå alvorlighetsgraden ved å vurdere de rammene atferden forekommer i.

Dersom svaret er ja på noen av punktene under, har voksne av omsorgsmessige hensyn plikt til å gripe inn.

Atferden:

- er livstruende
- er ulovlig
- bryter rutiner/regler
- er belastende for andre
- innebærer en potensiell helserisiko for personen
- innebærer en potensiell helserisiko for andre
- påvirker personens relasjoner

Når man skal klassifisere atferden og bestemme hensiktsmessige tiltak, må rammene atferden skjer i tas med.

La vurderingen skje i henhold til:

- lovgivning
- organisatoriske retningslinjer og prosedyrer
- samfunnets normer
- menneskerettigheter
- seksuelle rettigheter
- identifisert risiko eller behov barn eller ungdom har
- mulig eller reell risiko for andre

Sexologisk rådgivning oppmuntrer til en åpen og tydelig kommunikasjon som fundament for utvikling av en sunn seksuell helse.

Tema i rådgivning eller seksualundervisning kan være:

- kroppen
- å være privat
- å beskytte seg
- pubertet
- menstruasjon
- ulik berøring
- relasjoner
- identitet
- preferanser
- sikker sex
- forplantningslære
- prevensjon
- seksuelle overgrep
- kontroll av seksuell helse
- seksuell fungering
- selvtillit og følelser
- grenser (egne/andres)
- å ta avgjørelser
- tenning
- regulering av følelser

Barn og unge har rett til å være trygge

Å uttrykke sin seksualitet via atferd er naturlig, sunt og en naturlig del av det å være menneske. Seksuell atferd som gjør barn eller ungdom sårbare, eller er skadelig for andre, krever tiltak for å sikre støtte og beskyttelse.

Ingen trenger gripe inn alene

Ved å prate om bekymring, er du med på å fjerne tabu og kan forebygge overgrep og skade. Bekymring kan drøftes med en betrodd venn, familiemedlem, lærer, helsesøster, terapeut, rådgiver, incestsentrene, barnevernet, konsultasjonsteam, barne- og ungdomspsykiatrien, PPT, barnehusene eller politi.

Hjelp deg selv

Erkjennelse av at en atferd er uakseptabel, er første skritt i en endringsprosess. Endring av atferd er komplekst og krever tid, tålmodighet og engasjement.

Barn og unge trenger voksne som er tydelige, omsorgsfulle og konsekvente for å lykkes med endring.

Det er viktig å huske at det å håndtere vanskelige situasjoner kan gi sterke inntrykk og påvirke en som person. Voksne bør derfor ta seg tid til å pleie seg selv, slik at de er i stand til å ivareta barn og unge.

For ytterligere informasjon og kurs kontakt:

Birgit Hegge
(Kontaktes via Stiftelsen Psykiatrisk Opplysning,
e-post: post@psykopp.no)

Klinisk vernepleier / Spesialist i sexologisk rådgivning
NACS / MA sosialfag

Brosjyren er oversatt og bearbeidet med copyright fra Family Planning Queensland. Den er basert på referanser gitt på denne side. Det finnes også norsk litteratur om emnet. Informasjon og kunnskap omkring barn og unges seksuelle helse endres stadig. Det er derfor viktig å holde seg oppdatert på ny forskning, retningslinjer og lovgivning.
© Birgit Hegge 2011

Referanser

- Cavanagh Johnson, T. (1991) *Understanding the sexual behaviors of young children*. SIEUS Report, August, 8-15.
- Cavanagh Johnson, T. (2000) *Sexualized children and children who molest*. SIEUS Report, October/November, 35-39.
- Child at Risk Assessment Unit. (2000) *Age appropriate sexual play and behaviour in children*. Canberra: Australian Capital Territory Government Community Care.
- Larsson, I. (2000). *Sexual Abuse of Children: Child sexuality and sexual behaviour*. Linköping Universitet: Socialstyrelsen
- Missouri Division of Family Services. *Understanding and responding to the sexual behaviour in children: The range of sexual behaviour of adolescents*. Retrieved May 11, 2005 from <http://www.rollanet.org>
- Pithers, Grey, Cunningham, Lane (1993) *From trauma to understanding: a guide for parents with children with sexual behaviour problems*. Brandon: The safer Society Press.
- Queensland Police Service (2005) *Who's chatting to your kids? A must read for parents with internet access*. Brisbane: Queensland Government Printing Service.
- Smith, Agius, Dyson, Mitchell, Pritts (2003) *Secondary students and sexual health: 2002 result of the 3rd national survey of Australian secondary students, HIV/AIDS and sexual health*. Australian Research Centre in Sex Health and Society, La Trobe University.
- Walsh, A. (1999) *IMPROVE and CARE: a model for responding appropriately to inappropriate masturbation*. *Sexuality and Disability* 17(4):82-94.
- Aasland, M (2004) *Si det til noen*. Høgskoleforlaget
- Aasland, M (2015) *Barna og seksualiteten*. Cappelen Damm Akademisk
- Vildalen, S (2014) *Seksualitetens betydning for utvikling og relasjoner*. Gyldendal Akademisk www.traumebevisst.no

Hvor kan du få hjelp?

Alarmtelefon for barn og unge

116 111

Hjelpetelefon for seksuelt misbrukte og deres pårørende (døgnåpen)

800 57 000

Bekymringstelefon: Voksne for Barn

810 03 940

Samtaletelefon: Sex og samfunn

22 99 39 00

Helsestasjon for ungdom i kommunene

Kommunenes konsultasjonsteam

Smiso (Støttesenter Mot Incest og Seksuelle Overgrep)

www.smiso.no

Stiftelsen Psykiatrisk Opplysning

Helsedirektoratet

ISBN 978-82-7786-248-4

9 788277 862484